

Informacija o osnivanju Garantnog fonda i mikrokreditiranja u okviru IRF

Podgorica, avgust 2017. godine

Uvod

Informacija o osnivanju Garantnog fonda i mikrokreditiranja u okviru IRF pruža strateški pregled tema vezanih za garante šeme i mikrokreditiranje, u cilju podrške razvoju preduzetništva i otvaranju novih mikro, malih i srednjih preduzeća, kao novih instrumenata za podršku otvaranju novih radnih mjesta. U njemu se razmatraju pitanja i formulisani su prijedlozi u vezi prirode, pravne forme, regulatornog okvira, kao i konkretni prijedlozi za odluke koje treba donijeti. Takođe, ilustruje očekivane rezultate u smislu socio-ekonomskog uticaja i finansijske stabilnosti GF-a i mikrokreditiranja.

Polazeći od osnovnog cilja, podsticaja otvaranja novih radnih mjesta, kao dodatni instrument uvodi se **Garantni fond i mikrokreditiranje**, kao dio Investiciono-razvojnog fonda. Kroz primjenu garantne šeme i mikrokreditiranja, omogućiće se veća dostupnost finansijskim sredstvima većem broju potencijalnih preduzetnika. Ovi instrumenti namijenjeni su mladima, ženama, nezaposlenim visokoškolcima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, tehnološkim viškovima kao i svim onim preduzetnici koji imaju održivu i profitabilnu ideju ali koji ne mogu da obezbijede dovoljan kolateral za potrebna sredstva ili su im potrebni mikrokrediti da bi realizovali svoju ideju. **Početna sredstva u iznosu od 1,0 mil € za garante šeme i 2,5 mil € za mikrokreditiranje obezbijediće Vlada i do decembra 2017.g realizovaće se pilot projekat.** Na osnovu iskustva tokom relizacije pilot projekta definišaće se konačni modeli garantih šema i mikrokreditiranja i do januara 2018.g ti modeli će biti u funkciji. **Plan je da se za Garanti fond obezbijedi 1,0 mil € u 2017.g. 6,0 mil € u 2018.g 8,0 mil 2019.g. i 10,0 mil € u 2020.g. Dakle, za četiri godine Vlada će obezbijediti 25,0 mil € za izdavanje garancija i predlog je da se primjenjuje multiplikator 4, što znači da će se obezbijediti kreditna podška u ukupnom iznosu od 100,0 mil €. Iznos od 100,0 mil € obezbijediće IRF samostalno i uz podršku banka koje budu spremne da prihvate garancije iz Garantog fonda. Za potrebe mikrokreditiranja Vlada će obezbijediti u naredne četiti godine po 2,5 mil € a IRF će od međunarodnih finasijskih insitucija obezbijediti dodatnih 30,0 mil €.**

Za potrebe realizacije garantne šeme formiraće se poseban Garantni odbor, koji će sačinjavati predstavnici Ministarstva finansija, Ministarstva ekonomije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva uređenja prostora i turizma, Zavoda za zapošljavanje, i Investiciono-razvojnog fonda. Garantni odbor će odlučivati za koje projekte će se izdati garancija i prosljeđivati IRF-u na dalju proceduru. Za potrebe Garantnog odbora stručna služba IRF-a će pripremati predloge za garantnu podršku. Sredstva Garantnog fonda će se evidentirati na posebnim računima kod IRF-a.

Polazeći od činjenice da je Vlada opredijeljena da integracijom sredstava koja se daju iz Budžeta efikasnije i efektivnije podrži preduzetništvo, uvođenje novih modela predstavljaju prioritet za IRF. Postojeće mikrokreditne institucije plasiraju sredstva i po kamatnim stopama preko 20% na godišnjem nivou, i Crna Gora nema Garnti fond onda će uvođenjem ovih instrumenata

značajno uticati i na poboljšanje kreditnih uslova kojima će se uticati na otvaranje novih radnih mjesta. Ovi instrumenti su šansa za preduzetnike sa niskim primanjima, podrška malim klijentima koji nemaju adekvatan kolateral, te nijesu u mogućnosti da dobiju kredite od banaka kao i za otvaranje novih mikro i malih preduzeća i stvaranju novih preduzetnika.

A. GARANTI FOND

1. Koncept GF-a

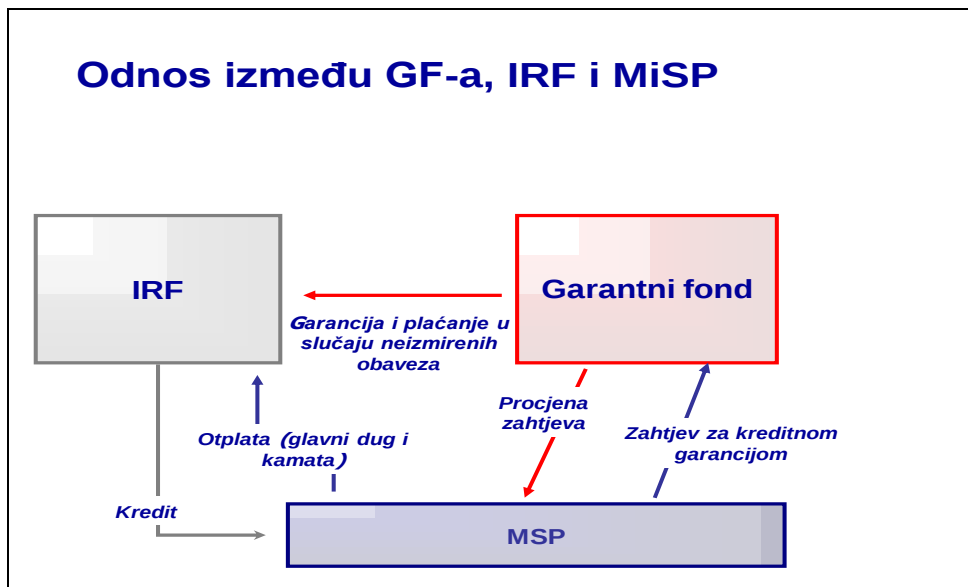
U svim zemljama se MSP susrijeću sa poteškoćama u pristupu finansijskim sredstvima. Ozbiljnost ovih poteškoća varira od zemlje do zemlje, kao i od vremenskog perioda, ali je problem naveliko prepoznat. Upravo zbog ovog problema (klasičan primjer „tržišnog jaza“) je podrška pristupa MSP finansijama tipična oblast za javnu intervenciju.

Jedan od najčešće korišćenih instrumenata u olakšavanju pristupa finansijama za MSP je osnivanje garantnih fondova. GF-ovi ne vrše direktno kreditiranje MSP: umjesto toga, njihova uloga je da olakšaju interakciju između MSP i finansijskih institucija (banka, fondova) kroz izdavanje **kreditnih garancija**.

Zaista, jedan od glavnih problema sa kojim se MSP suočavaju u pristupu finansijama se odnosi na poteškoće u mobilizaciji kolaterala kojeg zahtijevaju finansijske institucije, a koji je obično u formi hipoteke, ili zaloge na opremu, ili drugu pokretnu imovinu.

GF-ovi se upravo i osnivaju sa ciljem ublažavanja zahtjeva za kolateralom i imaju ulogu garanta u korist MSP. U praksi, kreditne garancije koje izdaje GF **zamjenjuju (ili makar umanjuju potrebu za njima) ostalim formama garancija** i time omogućavaju većem broju MSP da, po prvi put pristupe kreditima, ili da zatraže kredite u većem iznosu. Ovaj „tripartitni“ odnos između GF-a, MSP i finansijskih institucija je ilustrovan u sljedećem prikazu

Odnos između GF-a, IRF i MiSP

U poređenju sa ostalim vidovima javne intervencije u podršci MSP, kao što je direktno kreditiranje preduzeća, GF nudi nekoliko prednosti:

- Kao prvo, GF omogućava **efikasnije korišćenje javnog novca**. Sa iznosom, na primjer, od 5 miliona €, moguće je odobriti kredite za MSP u vrijednosti do 5 miliona €. Nasuprot tome, jedan GF sa kapitalom od 5 miliona € može izdati garancije u iznosu od 4 do 8 puta većem, odnosno u vrijednosti od 20 do 40 miliona €. Drugim riječima, sa istim iznosom novca, moguće je podržati veći broj MSP i olakšati veći obim investicija, što bi, zauzvrat, dovelo do većeg zapošljavanja, obrta, izvoza, poreskog prihoda, itd. Ovaj aspekt je od velike važnosti u Crnoj Gori: u prošlosti, značajni iznosi javnog novca su pozajmljivani preduzećima, a imajući u vidu potrebu za znatnim javnim investiranjem u razvoj infrastrukture, to se ne može nastaviti do beskonačnosti;
- Drugo, GF-ovi **se ne miješaju u uobičajeni rad kreditnog tržišta**. Odluka o kreditiranju MSP je prepuštena finansijskim institucijama, na osnovu njihovog shvatanja kvaliteta preduzetnika i biznis plana. GF pomaže u otklanjanju prepreka, koje postavlja nedostatak kolaterala, ali se ne miješa u donošenje krajnje odluke. U ovom smislu, GF-ovi su u potpunosti kompatibilni sa principima zakonodavstva EU, koji će morati da se primjenjuju i u Crnoj Gori;
- Treće, GF-ovi su fleksibilni instrumenti i **mogu biti namijenjeni da ostvare specifične ciljeve Vlade**. Na primjer, moguće je ponuditi bolje uslove (npr. veći stepen pokrića kreditne

garancije) onim preduzećima koja posluju u manje razvijenim područjima i time podstaći regionalni razvoj.

Istorijski gledano, javna intervencija u podršci MSP u Crnoj Gori je imala formu kreditiranja, bilo direktno ili posredstvom poslovnih banaka. Obezbjedjivanje kredita za MSP, korišćenjem javnog novca je bilo opravdano u vremenu kada je bankarski sektor u Crnoj Gori bio u povoju, poslovne banke imale ograničena sredstva, kamatne stope bile izuzetno visoke. Međutim, vremenom se situacija značajno promijenila i ***direktno pozajmljivanje javnog novca preduzećima je pristup koji je mnogo manje efikasan od osnivanja GF-a***, na primjer kreditna aktivnost Zavoda za zapošljavanje.

Imajući u vidu navedene prednosti, ne čudi činjenica da su GF-ovi jedan od suštinskih elemenata finansijskog sektora u evropskim zemljama i da su aktivni u bukvalno svim zemljama članicama Evropske unije. Procjenjuje se da u evropskim zemljama, GF-ovi godišnje pomognu oko 2,000,000 MSP. Ukupna vrijednost garancija koje evropski GF-ovi izdaju u korist MiSP se procjenjuje na iznos od oko 15 milijardi € godišnje, sa iznosom od 40 milijardi € ukupno izdatih garancija¹. U EU, poslovanje GF-ova podržavaju Evropska komisija (sa finansijskim doprinosima u okviru programa regionalnog razvoja).

U EU i naravno u pojedinim zemljama postoje različita iskustva poslovanja GF. Postoje primjeri funkcionisanja GF koji su bili održivi, ali postoje i primjeri kada su GF-ovi potpuno nestali jer nijesu do kraja poštovali osnovne principe izdavanja garancija i nijesu vodili računa o likvidnosti i solventosti GF-a. Zato treba sa posebnom pažnjom pristupiti formiranju i radu GF-a u Crnoj Gori.

Posljednjih godina, EU aktivno podržava osnivanje GF-ova u zemljama srednje i istočne Evrope, koje su postale, ili se očekuje da će postati članice EU putem raznih inicijativa. ***GF-ovi danas posluju u svim novim zemljama članicama EU***, uključujući i manje zemlje, kao što su države Baltika. ***GF-ovi postaju rastući trend i u bivšim jugoslovenskim republikama***. Na primjer, u Sloveniji su GF-ovi osnovani na regionalnom nivou, uz podršku od strane Vlade, privredne zajednice i EU. Na nacionalnom nivou, kreditne garancije nudi Slovenački preduzetnički fond, koji je preusmjerio sredstva sa direktnog kreditiranja preduzeća na kreditne garancije. Slični programi su već implementirani, ili su u procesu implementacije, u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji.

2. Pregled urađenih aktivnosti na pripremi osnivanja GF-a

Još 2006. i 2007.godine pokrenuta je inicijativa osnivanja GF-a, međutim, do osnivanja nije došlo. Osnivanjem IRF-a i njegovom ekspanzijom kreditnih aktivnosti postoje dobri uslovi da se

¹ Neki podaci o GF-ovima u Evropi su predstavljeni u Aneksu A.

u okviru te institucije formira GF i iskoriste potencijali IRF-a. U tom cilju, pripremljen je novi Zakon o IRF-u u okviru kojeg je predviđeno formiranje GF-a.

3. Uloga Investiciono-razvojnog fonda na pripremi osnivanja GF-a

IRF je spreman da u okviru svojih mogućnosti, organizuje i pripremi uslove za formiranje GF-a za čije poslovanje sredstva bi obezbijedila Vlada. Predlog je da se obezbijedi 1,0 mil €. S tim da bi se u narednom periodu obezbijedio kontinuitet izvora za GF bilo iz Budžeta, međunarodnih finansijskih institucija i dr. (na primjer moguće da se jedan dio od planiranih sredstava, koje će se ostvariti od ekonomskog državljanstva, uplaćivati u GF).

4. Glavne karakteristike predloženog GF-a

Na osnovu dobre međunarodne prakse, novih EU direktiva u ovoj oblasti i detaljne analize privredne i regulatorne sredine u Crnoj Gori, predloženi GF bi trebao da ima sljedeće glavne karakteristike:

Zakonodavna struktura: GF će biti osnovan kao dio IRF-a, sa posebnim finansijskim računima, na osnovu Zakona o IRF-u i saglasnosti Vlade Crne Gore na formiranje GF-a.

Kapitalizacija: Plan je da se za Garanti fond obezbijedi 1,0 mil € u 2017.g. 6,0 mil € u 2018.g. 8,0 mil 2019.g. i 10,0 mil € u 2020.g. Dakle, za četiri godine Vlada će obezbijediti 25,0 mil € za izdavanje garancija i predlog je da se primjenjuje multiplikator 4, što znači da će se obezbijediti kreditna podška u ukupnom iznosu od 100,0 mil €. Iznos od 100,0 mil € obezbijediće IRF samostalno i uz podršku banka koje budu spremne da prihvate garancije iz Garantog fonda.

Upravljanje: GF-om bi upravljao Garantni odbor, kojeg bi sačinjavali predstavnici Ministarstva finansija, Ministarstva ekonomije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva uređenja prostora i turizma, Zavoda za zapošljavanje i Investiciono-razvojnog fonda.

Kontrola: U skladu sa najboljom međunarodnom praksom i regulativama (Bazel III Sporazum i Evropske direktive o kapitalu), GF će biti smatran ne-bankarskim finansijskim instrumentom. Kontrolu GF-a će raditi Centralna banka Crne Gore (CBCG) u okviru ukupne kontrole IRF-a, saglasno odredbama definisanim predlogom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Investiciono-razvojnog fondu Crne Gore A.D., a čiji je postupak razmatranja u toku.

Troškovi: GF će biti samofinansirajuća struktura. Njegovi operativni i ostali troškovi će biti pokriveni provizijama koje će plaćati MSP, koja budu dobila kreditne garancije.

Ciljna grupa MSP: GF će biti orjentisan prema onim preduzetnicima i preduzećima koji predstavljaju prioritet razvoja saglasno ekonomskim politikama Vlade.

Vrsta garancija: GF će obezbjeđivati garancije za kratkoročne kredite (do 12 mjeseci), kao i za dugoročne (do 6 godina). MSP mogu iskoristiti kredite za finansiranje obrtnog kapitala i/ili investicije u osnovna sredstva. Bili bi prihvatljivi samo krediti za proizvodne svrhe, usluge, poljoprivredu, turizam i sl.

Podjela rizika: garancije koje će GF izdavati neće prelaziti 50 – 70% od vrijednosti kredita koje dobiju MSP. Ovo će pomoći u minimiziranju rizika od gubitaka i omogućiće se da se sprovede detaljna procjena kreditnih zahtjeva. U određenim slučajevima, mogli bi se uspostaviti posebni kriterijumi, koji bi obezbijedili uslove, kako bi se podržala MSP iz manje razvijenih regiona, ili koja su aktivna u odabranim sektorima i sl.

Procjena zahtjeva: Zaposleni u IRF-u će detaljno ispitati kvalifikacije MSP koja apliciraju. Metodologije procjene će pratiti principe usvojene od strane GF-ova u zemljama Evrope i biće u skladu sa najboljim međunarodnim praksama i regulativama (Bazel III Sporazum i Evropske direktive o kapitalu).

Kadrovi: Zaposleni u IRF-u, koji već imaju iskustva u kreditnim aktivnostima, će biti u funkciji GF-u.

5. Očekivani rezultati GF-a: socio-ekonomski uticaj i finansijska stabilnost

Očekivani rezultati osnivanja GF-a su detaljno analizirani na osnovu veoma konzervativnih pretpostavki, ključni rezultati se mogu sumirati na sljedeći način:

- Socio-ekonomski uticaj

Ukoliko se u periodu od 2017. do 2020. godine obezbijedi ukupno 5,0 mil € u GF-u, u tom periodu će se izdati najmanje 20,0 mi € a najviše 40,0 mil € garancija. Ako se sredstva za garancije budu odnosila na kredite do 50.000 €, onda će se u tom periodu obezbijediti najmanje 400 a najviše 800 garancija. Tokom perioda od 10 godina, očekuje se da GF izda najmanje 4.000 a najviše 8.000 **garancija**, za kratkoročne, srednjoročne i dugoročne kredite.

Očekuje se da će ukupna vrijednost izdatih garancija u periodu od 10 godina dostići vrijednost od 105 miliona €, jer će se u tom periodu povećavati osnovni kapital od strane države ali i iz drugih izvora, i te bi garancije podržale **kreditiranje u ukupnom iznosu od skoro 200 miliona €**.

Kada je riječ o uticaju na zapošljavanje, uz pretpostavku, da bi u prosjeku od 25.000 € do 35,000€ doprinijelo „otvaranju“ ili „očuvanju“ jednog radnog mjesta, može se pretpostaviti da bi u periodu od deset godina GF *dao doprinos u „asistiranju“ kod skoro 7.000 radnih mjesta.*

Ključni socio-ekonomski indikatori

Stavka	Ukupno
Broj izdatih garancija	1,524
Broj MiSP kojima se asistiralo	508
Vrijednost izdatih garancija (u milionima €)	105.0
Vrijednost potpomognutih kredita (u milionima €)	196.5
Broj otvorenih/potpomognutih radnih mjesta	6,888.0

- *Finansijski indikatori*

Finansijske projekcije su takođe pozitivne. Tokom perioda od 10 godina, kojeg obrađuje biznis plan, očekuje se da GF bude **profitabilan i finansijski stabilan tokom cijelog perioda**. Predviđa se da godišnji obrt raste zajedno sa nivoom aktivnosti i da, pred kraj perioda, pređe 800,000 €. Takođe, očekuje se da sa porastom nivoa aktivnosti porastu i isplate zbog neizmirenih kredita, ali manje nego proporcionalno, dostižući nivo od oko 450,000 €.

Predviđa se da GF ostvari neto profit u svim godinama, sa godišnjim vrijednostima koje variraju od 50,000 € do 200,000 €. Zahvaljući nedistribuiranom profitu, do kraja analiziranog perioda, **očekuje se da kapital GF-a dostigne vrijednost od oko 6 miliona €**, što ostavlja dovoljnu rezervu za suočavanje sa neočekivanim i nepovoljnim događajima.

Ključni finansijski indikatori PROCJENA

(€ ,000)

Stavka	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G9	G10
Ukupno izdate garancije	2.48 4	5.21 0	10.71 4	13.69 8	16.43 8	18.03 2	19.64 9	21.14 5	23.00 8	23.47 9
Ukupni prihod	467	512	612	598	657	690	726	758	804	813
Isplaćene garancije	75	192	318	366	414	431	424	480	442	465
Neto profit	210	143	114	43	50	48	62	91	98	84
Kapital i rezerve	5.21 0	5.35 4	5.468	5.511	5.561	5.609	5.672	5.762	5.860	5.944
Neto gotovinsk i priliv	242	147	122	0	69	66	25	113	118	42

6. Zakonodavni aspekti vezani za osnivanje GF-a

✓ Zakon o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore

Zakon o Investiciono-razvojnom fondu (član 12) definiše djelatnost Fonda. Između ostalog, pomenuti član definiše djelatnost Fonda u dijelu odobravanja i izdavanja garancija kojima se podstiče osnivanje i razvoj malih srednjih preduzeća.

Izmjenama i dopunama Zakona o IRF-u predlaže se osnivanje Garantnog fonda kao posebne organizacione jedinice koji će poslovati u okviru Investiciono-razvojnog fonda.

I pored činjenice da važeći Zakon o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore ne ograničava Fond u dijelu obavljanja kreditno-garantnih poslova, pitanje formiranja Garantnog fonda uređeno je i kroz izmjene i dopune Zakona o Investiciono-razvojnom fondu čiji je Predlog upućen na razmatranje nadležnim državnim organima. Naime, prepoznajući značaj i potrebu dalje podrške razvoju preduzetništva, kroz olakšani pristup finansijskim (kreditnim) sredstvima od strane privrednih subjekata, Fond je izmjenama Zakona definisao osnivanje posebnog Garantnog fonda za čije će formiranje sredstva obezbijediti Vlada Crne Gore. Kreiranjem i implementacijom kreditno-garantne sheme kao posebnog vida finansijske podrške, Fond će stvoriti još jedan mehanizam koji će motivisati potencijalne preduzetnike da se lakše odluče da započnu sopstveni biznis.

Napomena: Ukoliko se definiše da Garantni fond mora da egzistira kao posebno privredno društvo onda bi IRF formirao poseban Garantni fond.

7. Odluke koje treba donijeti i sljedeći koraci

Da bi se realizovalo osnivanje Garantog fonda u okviru IRF moguće je uraditi na dva načina:

Prvo, da se odmah formira Garanti fond u okviru IRF jer je to moguće na osnovu postojećeg Zakona o IRF. **Zakon o Investiciono-razvojnom fondu** (član 12) definiše djelatnost Fonda. Između ostalog, pomenuti član definiše djelatnost Fonda u dijelu odobravanja i izdavanja garancija kojima se podstiče osnivanje i razvoj malih srednjih preduzeća.

Drugo, da se usvoje Izmjene i dopune Zakona o IRF pa da se onda osnuje Garenti fond. Izmjenama i dopunama Zakona o IRF-u predlaže se osnivanje Garantnog fonda kao posebne organizacione jedinice koji će poslovati u okviru Investiciono-razvojnog fonda.

Da bi se osnovao GF potrebno je:

- ✓ Da Vlada da saglasnost o osnivanju Garantnog fonda u okviru IRF,
- ✓ Da Vlada da saglasnost na imjene i dopune Statuta Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore, kojima se uvodi GF u okviru IRF
- ✓ Da Vlada donese Odluku o obezbjedjenju 1,0 mil € za inicijalni kapital GF
- ✓ Da Vlada donese Odluku o imenovanju članova GF-a,
- ✓ Da IRF donese Odluku o donošenju Poslovnika o radu GF-a,
- ✓ Da IRF Odluku o usvajanju Pravila funkcionisanja (poslovanja) GF-a,
- ✓ Da IRF obezbijedi organizaciono materijalne pretpostvke za rad GF.

B. MIKROKREDITIRANJE

2. Koncept mikrokreditiranja

U svim zemljama se brojni preduzetnici, mikro i mala preduzeća susrijeću sa poteškoćama u pristupu finansijskim sredstvima. Ozbiljnost ovih poteškoća varira od zemlje do zemlje, kao i od vremenskog perioda, ali je problem naveliko prepoznat.

Po kategorizaciji prihvaćenoj u SAD-u, mikrokreditiranje privrede podrazumjeva davanje kredita u vrijednosti do 50,000.00 \$. U Crnoj Gori, mikrokreditiranje privrede podrazumjeva izdavanje kredita do **30,000.00 €²** shodno Odluci o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u mikrokreditnim finansijskim institucijama Centralne banke Crne Gore ("Sl.list Crne Gore", br. 24/09, 41/09 i 6/12).

Tipični klijenti mikrokreditnih organizacija su ljudi sa niskim primanjima, koji se bave nekim sopstvenim privatnim poslom, a najčešće nemaju pristup drugim formalnim finansijskim institucijama. To su obično preduzetnici koji sami sebe zapošljavaju, a djelatnost realizuju iz svog domaćinstva. Njihovi mali biznisi uglavnom su orjentisani na maloprodajne radnje, uličnu trgovinu, zanatsku proizvodnju, poljoprivredu, stočarstvo ili pružanje raznovrsnih usluga.

Sa druge strane, **mali krediti** podrazumjevaju kredite do 50,000.00 € i klijenti koji traže ove kredite, pored preduzetnika, mogu biti i **mikro i mala preduzeća**.

² 1) Ukupno potraživanje prema jednom privrednom društvu, preduzetniku ili fizičkom licu ne može biti veće od 30.000 €; 2) potraživanje prema fizičkom licu po osnovu prvog odobravanja kredita ili davanja lizinga može iznositi najviše 5.000 EUR; 3) potraživanje prema privrednom društvu ili preduzetniku po osnovu prvog odobravanja kredita ili davanja lizinga može iznositi najviše 10.000 EUR.

Kada je socijalna inkluzija svih slojeva stanovništva u pitanju, sa finansijskog aspekta, mikro i malo kreditiranje zauzima poziciju najznačajnijeg instrumenta. Stoga je mikrokreditiranje kao pojava najviše uzelo maha u zemljama u razvoju kao što su Bangladeš, Peru, Brazil itd. Samo na teritoriji Evrope i Centralne Azije danas posluje preko 8 hiljada mikrokreditnih institucija raspolazeći sa 16 milijardi \$ portfolija i oko 9 miliona klijenata. Ne postoje skoriji precizni podaci na svjetskom nivou, ali se procjenjuje da se mikrokreditiranjem kreditira preko 100 miliona klijenata širom svijeta. Mikrokreditiranje je veoma razvijeno i u EU³. Kada su u pitanju uslovi pod kojima mikrofinansirajuće institucije izdaju zajmove privredi, u 2015. na nivou EU prosječni mikro zajam je iznosio 7,947 € sa prosječnim rokom otplate od 41 mjesec i prosječnom stopom od 10.7% , što su znatno povoljniji uslovi finansiranja nego u Crnoj Gori. Međutim, ni evropski mikrofinansijski sektor nema dugu istoriju što hrabri u predviđanjima za budućnost. Procjenjuje se da su više od polovine aktivnih MFI na teritoriji EU započeli svoje poslovanje u periodu 1995-2004. Važno je navesti da su najefikasnije i finansijski najstabilnije MFI u istočnim zemljama EU. Usljed izostanka bankarske podrške kada su mikro i mali zajmovi u pitanju, mikrokreditiranje se često obavlja od strane neformalnih učesnika finansijskog sektora, NVO sektora kao i udruženja privrednika.

2. Aktivnosti na jačanju kapaciteta mikrokreditiranja IRF-a

Glavni problem sa kojim se susrijeću sve mikrokreditne finansijske institucije je dostupnost povoljnih finansijskih sredstava. Samim tim, da bi pojačao svoje kapacitete kada je u pitanju ovaj dio poslovanja, u Aprilu 2017. godine IRF je aplicirao za kredit kod Razvojne banke Savjeta Evrope (u daljem tekstu: CEB) od 30 miliona €. Sredstva iz ovog kredita biće upotrijebljena za dalje kreditiranje privrede mikro i malim kreditima do 50,000.00 €. CEB je multilateralna razvojna banka sa socijalnim opredjeljenjem. CEB predstavlja glavni instrument politike solidarnosti u Evropi, kako bi pomogla državama članicama ostvarenje održivog i uravnoteženog razvoja: u skladu s tim, CEB učestvuje u finansiranju socijalnih projekata, odgovara na hitne situacije i na taj način, doprinosi poboljšanju uslova života većine ugroženih djelova stanovništva.

Cilj saradnje sa CEB-om je finansiranje preduzetnika, mikro i malih preduzeća širom regiona Crne Gore i širenje pokrivenosti i tržišta IRF-a, a naročito poboljšanje pristupa finansiranju privredi potencijanim klijentima u perifernim mjestima. Glavna svrha mikrokreditiranja ostaje u domenu aktivnosti za stvaranje nove vrijednosti i samozapošljavanja.

Takođe, integracijom sredstava Budžeta moguće je dodatno obezbijediti efikasniji i efektivniji sistem podrške, upravo tim ciljnim grupama koje imaju ograničen pristup finansijskim sredstvima kod banaka. Zato je potrebno obezbijediti integraciju sredstava iz budžeta (ZZZCG,

³ Evropski mikrofinansijski sektor dostigao je bruto portfolio od 2.5 milijardi € u 2015. godini, servisirajući 747,265 aktivnih zajmoprimalaca. U 2015. godini, anketirane MFI isplatile su ukupno 552,834 kredita (12% više u odnosu na 2014. godinu) sa ukupnim obimom od skoro 1,6 milijardi € (+16%). (5.12.2016)
http://www.european-microfinance.org/docs/Press_Release_Survey%20Report.pdf

Ministarstvo ekonomije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća ...) koja su usmjerena za razne oblike podrške preduzetništvu.

Takođe, ciljevi koji se žele postići ovim projektom su dalji rast i razvoj individualnih poslova, mikro i malih preduzeća, podrška start-up biznisima, podrška preduzetnicima za iniciranje novog investicionog ciklusa, jačanje preduzetničkih kapaciteta, poboljšanje likvidnosti preduzeća, podsticanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja kao i podsticanje razvoja prioritetnih sektora privrede (turizam, poljoprivreda, prerada drveta, proizvodnja, usluge, itd.).

Dalje, cilj je i da posebnu pažnju posvetimo pitanjima socijalnog preduzetništva, razvoja zajednice, start-up preduzeća i posebnih ciljnih grupa (mladi, žene, tehnološki viškovi, nezaposleni univerzitetski diplomci itd.). U tu svrhu smo i kreirali posebne kreditne linije za 2017. godinu koje su usmjerene ka ovim ciljnim grupama:

- kreditni program za podršku diplomiranim studentima;
- kreditni program za podršku tehnoloških viškova;
- kreditni program za podršku ženama u biznisu;
- program zajma za podršku ženama u biznisu - UNDP;
- kreditni program za podršku ženama u biznisu – start-up;
- kreditni program za podršku razvoju preduzetništva;
- kreditni program za početnike u biznisu – start-up;
- kreditni program za podršku mladima u biznisu.

Korisnici ovih linija su pojedinačni preduzetnici, mikro i mala preduzeća kojima finansiraju investiranje u osnovna sredstva - materijalna imovina (zgrade, oprema i uređaji, osnovno stado, višegodišnji zasadi, inventar, itd.), nematerijalna ulaganja (razvoj proizvoda ili usluga, patenti, licence, koncesije, autorska prava, franšize, itd.) i obrtni kapital.

Otvaranjem novog instrumenta mikrokreditiranje biće dodatno stimulisana ta ciljna grupa, koja će imati još jedan dodatni izvor finansiranja i to po povoljnijim uslovima.

Plan je da novim sredstvima ojačamo finansijsku bazu za ove kreditne linije kojima se izdaju mikro i mali krediti.

3. Uloga Investiciono-razvojnog fonda u mikrokreditiranju u Crnoj Gori

IRF je kao razvojna institucija zadužen da pomno nadgleda finansijske potrebe privrede Crne Gore i da shodno strateškim dokumentima Vlade realizuje svoje aktivnosti na rastu i razvoju naše ekonomije. Od svog osnivanja do danas, IRF je u kontinuitetu povećavao i poboljšavao svoje aktivnosti na razvoju privrede Crne Gore. Jedan od najvećih uspjeha Fonda je uticaj na smanjivanje kamatnih stopa na finansijskom tržištu. Tako su kamatne stope na nivou bankarskog sektora godinama unazad opadale a na šta je imao uticaj i Fond, kao što je prikazano u tabeli ispod.

Tabela 1: KS banaka i IRF-a privredi;

Godina	Prosječna ponderisana EKS banaka privredi	Prosječna KS IRF-a
2014	8.83	3.48
2015	8.04	2.78
2016	6.93	2.72
2017 ⁴	6.19	2.6

Dalje, važno je postaviti u širi kontekst ulogu IRF-a. Na kraju 2016. godine zajmovi privredi su iznosili oko 916.6 miliona €, dok su zajmovi IRF-a iznosili 165.7 miliona €. Ovaj podatak je značajan iz razloga što IRF ne radi sa stanovništvom. Što se tiče strukture privrede Crne Gore, prema poslednjim dostupnim podacima iz 2015. godine, od oko 26,000 preduzeća u Crnoj Gori više od **78%** se odnosi na mikro preduzeća (preduzeća do 9 radnika shodno klasifikaciji Evropske komisije; u EU ovaj procenat je čak **93%** u 2014.g⁵). Takođe je na kraju 2015. godine bilo oko 12.000 preduzetnika što daje zbir od oko 30 hiljada preduzetnika i mikro preduzeća. Ovaj broj je do danas još veći. Kada su u pitanju mikrokreditne finansijske institucije, dostupnost njihovih sredstava je značajno smanjena s obzirom da je prosječna ponderisana kamatna stopa, prema poslednjim dostupnim podacima za Jun 2017. godine čak 21.92%.

Tabela 2: Uppedni prikaz kamatnih stopa MFI privredi

Godina	Prosječna ponderisana EKS MFI privredi
2014	25.25
2015	21.62
2016	22.13
2017 ⁶	22.33

Kao glavni razlozi ovako nepovoljnih uslova mikrokreditiranja navode se troškovi finansijskih institucija. U narednoj tabeli naveli smo razloge visokih kamatnih stopa MFI kao i instrumente kojima bismo uticali na smanjenje istih.

Tabela 3: Razlozi visokih KS MFI i prijedlozi instrumenata uticaja na smanjenje;

Razlog nepovoljnosti mikro i malih zajmova	Mjere IRF-a za povećanje dostupnosti sredstava
Administrativni troškovi zauzimaju veći procenat u odnosu na velike kredite	Jačanje ljudskih i tehničko-tehnoloških kapaciteta IRF-a.
Teže kreditne odluke usljed slabih kolaterala	Miks kapaciteta IRF-a u određivanju fer vrijednosti slabih kolaterala i prihvatanja istih kao i simbioza sa drugim instrumentima (sekjuritizacija i garantni fond).
Udaljenost klijenata	Teritorijalna pokrivenost IRF-a i mobilnost zaposlenih
Nedostupnost povoljnih kreditnih sredstava	Dostupnost povoljnih kreditnih sredstava u saradnji sa Vladom CG i sa Razvojnou bankom Savjeta Evrope
Kratki rokovi otplate kredita	Duži rokovi otplate kredita usljed dužih rokova na izvoru

⁴ Q2

⁵ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁶ Q2

	sredstava
--	-----------

Kao jedan od glavnih razloga nedostupnosti povoljnih kreditnih sredstava kada su u pitanju mikro zajmovi navode se **administrativni troškovi**. Naime, administrativni troškovi odobravanja malih kredita su viši u procentima od troškova davanja velikih kredita. Potrebno je mnogo manje vremena po zaposlenom za obradu jednog kredita u iznosu od 100.000 eura u poređenju sa sto kredita po 1.000 eura. IRF može da tangira ovaj problem svojim jakim kapacitetima kada su ljudi u pitanju kao i nastavkom jačanja kapaciteta. Mogućnost za ovo je dugogodišnji uspjeh i finansijska stabilnost samog Fonda. Takođe se u budućnosti planira određena automatizacija procesa odobravanja kredita, što samo po sebi iziskuje smanjenje administrativnih troškova i vremena odobravanja kredita.

Pored visine kredita i drugi faktori utiču da mikrokrediti budu skuplji za odobravanje. Kreditne odluke za klijente koji nemaju ni garancije ni platu ne mogu biti zasnovane na automatizovanom sistemu vrednovanja kreditnog zahtjeva. Stoga one zahtijevaju **značajne intervencije kreditnih službenika u procjeni rizika svakog kredita**. IRF planira da utiče na ovaj problem novim instrumentima koji će biti dostupni u budućnosti. Neki od tih instrumenata su sekjuritizacija i stvaranje *garantnih fondova*. Smisao sekjuritizacije je veća utrživost aktive. Značaj se ogleda u oslobađanju kapitala koji može da se upotrijebi za druge poslove, kao i smanjenju kreditnog rizika. Garantni fondovi, sa druge strane, služe da daju podršku nedovoljno kolateralizovanim investicijama koje imaju potencijala u budućnosti. Dalje, u budućnosti će se raditi na smanjivanju propisa radi veće fleksibilnosti Fonda, imajući u vidu da je glavni cilj Fonda razvoj Crne Gore, a ne profit.

MFI posluju i u područjima koja su **udaljena** ili imaju nisku naseljenost, kako bi krediti bili dostupni i toj populaciji, što takođe čini te kredite skupljim. To je inače razlog što komercijalne banke nemaju tendenciju da posluju u takvim područjima. Da bi MFI uspješno poslovala, ona mora ukalkulisati sva opterećenja vezana za odobravanje kredita, kako bi pokrila svoje troškove i nastavila održivi rad. IRF ima značajnu teritorijalnu pokrivenost sa svojim prostorijama u Podgorici, Bijelom Polju i Rožajama kao i mobilnost svojih referenata adekvatnim voznim parkom čime se može uticati na ovaj problem. Takođe, bazirano na iskustvima prethodnika poput Zidisha⁷, u opticaju je i izrada online platforme za mikrokreditiranje zarad korišćenja prednosti digitalnog doba čime se dalje može uticati na ovaj problem mikrofinansiranja.

Dalje, MFI ne mogu da dođu do povoljnih **kreditnih sredstava** usljed nedovoljnog finansijskog leveridža i nepovoljne pregovaračke pozicije sa međunarodnim kreditorima. IRF sa druge strane ima dugogodišnju saradnju i iskustvo sa velikim međunarodnim kreditorima kao i povoljnu pregovaračku poziciju koja se bazira na političkom uticaju Crne Gore, finansijskoj stabilnosti Fonda kao i ekonomiji obima Fonda čime se značajno može uticati na dalje smanjenje kamatnih stopa ugroženim kategorijama stanovništva.

⁷ <https://www.zidisha.org/home-choose-country>

U mikro i malom finansiranju karakterističan je i problem **kratkih rokova otplate** sredstava. IRF planira da utiče na ovaj problem mogućnošću pozajmljivanja sredstava namjenjenih mikrokreditiranju od međunarodnih kreditora po dužim rokovima čime bi se povećala ročna usklađenost prihoda i obaveza.

4. Glavne karakteristike predloženog mikrokreditiranje

Na osnovu dobre međunarodne prakse, novih EU direktiva u ovoj oblasti i detaljne analize privredne i regulatorne sredine u Crnoj Gori, predloženi model mikrokreditiranja trebao da ima sljedeće glavne karakteristike:

Zakonodavna struktura: Mikrokreditiranje kao instrument će biti dio poslovne politike IRF-a, sa posebnim finansijskim računima, na osnovu Zakona o IRF-u i saglasnosti Vlade Crne Gore. IRF može početi sa aktivnostima mikrokreditiranja i prije usvajanja Izmjena i dopuna Zakona o IRF.

Kapitalizacija: Inicijalna kapitalizacija bi trebala biti u iznosu od 2,5 miliona €, koje bi Vlada obezbijedila preraspodjelom iz budžetskih pozicija koje su namijenjene podržci preduzetništvu, prije svega sredstva koja se odnose na mikrokreditiranje u okviru Zavoda za zapošljavanje.

Upravljanje: Mikrokreditiranjem bi se upravljalo na nivou IRF u skladu sa procedurama i pravilima koje se definišu.

Kontrola: U skladu sa najboljom međunarodnom praksom i regulativama će se raditi mikrokreditiranje. Kontrolu mikrokreditiranja će raditi Centralna banka Crne Gore (CBCG) u okviru ukupne kontrole IRF-a, saglasno odredbama definisanim predlogom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore A.D., a čiji je postupak razmatranja u toku.

Troškovi: Troškovi rada će se obezbjedjivati iz redovnog poslovanja IRF.

Ciljna grupa: mladi, žene, visokoškolci, poljoprivrednici, tehnološki viškovi, nezaposlena lica na ZZZ, početnici u biznisu.

Vrsta kredita: obezbjedjivaće se mikrokrediti do 30.000 i mali krediti do 50.000 i to kratkoročne (do 12 mjeseci), kao i dugoročne (do 6 godina). Krediti se mogu iskoristiti za finansiranje obrtnog kapitala i/ili investicije u osnovna sredstva.

Procjena zahtjeva: Zaposleni u IRF-u će detaljno ispitati prijedloge za mikrokreditiranje. Metodologije procjene će pratiti principe usvojene od strane organa IRF.

Kadrovi: Zaposleni u IRF-u, koji već imaju iskustva u kreditnim aktivnostima.

5. Očekivani socio-ekonomski uticaj jačanja mikro i malog finansiranja IRF-a

Očekivani rezultati unapređenja mikro i malog finansiranja kroz dostupnost novih sredstava pod povoljnim uslovima su detaljno analizirani na osnovu konzervativnih pretpostavki, ključni rezultati se mogu sumirati na sljedeći način:

U narednoj tabeli dali smo prikaz mikro i malog finansiranja fonda u prethodnom periodu.

Tabela 4: Krediti IRF-a do 50,000.00 €;

Godina	Broj kredita	Odobreni iznos (€)	Očuvano ili/i otvoreno novih radnih mjesta
2012	96	2,431,050.56	180
2013	82	2,026,341.34	167
2014	161	4,076,968.71	497
2015	127	3,147,788.4	800
2016	239	5,894,029.19	1.145
2017 ⁸	300	8,500,000.00	1.800

Uprkos stohastičnosti podataka možemo vidjeti da linija trenda prikazuje „stabilan“ rast mikro i malog finansiranja IRF-a u prethodnom periodu od oko 37%, i po pitanju ukupnog iznosa i po pitanju uticaja na očuvanje postojećeg i stvaranje novog zapošljavanja. Zarad ostanka na principu konzervativnosti predviđanja, scenario 1 i scenario 2 za naredne dvije godine daju prikaz plasmana u slučaju ostanka na dosadašnjem nivou rasta kao i slučaj ako bi se rast povećao za dodatnih 25% pokrenut novim sredstvima CEB-a:

Tabela 4: Scenario 1 – dosadašnji nivo rasta;

Godina	Odobreni iznos (€)	Očuvano ili/i otvoreno novih radnih mjesta
2017	8,500,000.00	1.800
2018	12,000,000.00	2.200
2019	16,000,000.00	3.700

Tabela 4: Scenario 2 – dodatni rast od 25%;

Godina	Odobreni iznos (€)	Očuvano ili/i otvoreno novih radnih mjesta
2017	8,500,000.00	1.800
2018	15,000,000.00	3.000

⁸ Plan za 2017. godinu.

2019	22,000,000.00	4.500
------	---------------	-------

Iz navednih prognoza možemo vidjeti da u bruto iznosu IRF uz pomoć kredita CEB-a plasirao između 28 mil € i 37 mil € novih mikro zajmova u 2018. i 2019. godini kao i omogućio uticaj na očuvanje ili/i otvaranje između 5.900 i 7.500 novih radnih mjesta.

Shodno navedenom, kredit CEB-a bi omogućio u neto iznosu dodatnih 3-7 mil € mikro i malih zajmova. Ovim proširenjem mikro i malog kreditiranja uticalo bi se na kreiranje ili/i očuvanje oko 800 radnih mjesta u narednom dvogodišnjem periodu.

6. Zakonodavni aspekti vezani za mikrokreditiranje

✓ Zakon o Investiciono-razvojnom fondu Crne Gore;

Zakon o Investiciono-razvojnom fondu (član 12) definiše djelatnost Fonda. Između ostalog, pomenuti član definiše djelatnost Fonda u dijelu odobravanja kredita bez definisanih minimalnih kreditnih limita čime je Fond u mogućnosti da daje mikro i male kredite.

Izmjenama i dopunama Zakona o IRF-u definisana je kontrolna uloga CBCG u jednom dijelu poslovanja IRF-a te Odredba kojom će CBCG urediti posebnim propisom minimalne standarde za upravljanje rizicima kojima je IRF u svom poslovanju izložen. Imajući u vidu odredbe važećeg Zakona o IRF-u u dijelu obaveze Fonda koja se odnosi na upravljanje rizicima, Fond je u potpunosti uredio pitanja Strategije upravljanja rizicima definisanjem sopstvene Politike upravljanja pojedinačnim rizicima kao i Strategije upravljanja rizicima u cjelosti. IRF se u svom poslovanju do sada vodio principima opreznog bankarskog poslovanja uvažavajući standarde propisane regulativom CBCG i namjerava da zadrži postojeću praksu u budućnosti.

IRF je upravljao rizicima kojima je bio izložen u svom poslovanju vodeći se principima sigurnosti, likvidnosti, disperzije rizika i jačanja vrijednosti kapitala.

Kontrolu mikrofinansiranja IRF-a će raditi Centralna banka Crne Gore (CBCG) u okviru ukupne kontrole IRF-a, saglasno Zakonu o IRF-u.

7. Odluke koje treba donijeti i sljedeći koraci

Da bi se obezbijedilo funkcionisanje mikrofinansiranja potrebno je donijeti sljedeće odluke:

1. Odluku Vlade o davanju saglasnosti izmjene godišnjeg plana IRF-a koji se odnosi na uvođenje novog instrumenta mikrokreditiranja;
2. Odluku Vlade o prusmjeravanju budžetskih sredstava za potrebe mikrofinansiranja;
3. Odluku o novoj kreditnoj liniji mikrokreditiranja donijeće organi IRF-a;
4. Izmjena organizacione strukture u IRF-u, prilagođavanje potrebama mikrofinansiranja;

5. Uplata budžetskih sredstva IRF-a za mikrokreditiranje;
6. IRF će u saradnji sa Bankom za razvoj Savjeta Evrope obezbijediti dodatna sredstva za potrebe mikrofinasiranja (aktivnosti su u toku, očekuje se odluka organa Banke za razvoj Savjeta Evrope u novembru 2017.g.).

ANEKS A – OSNOVNI PODACI O EVROPSKIM GF-ovima

Garantna šema	Zemlja	Broj šema	Sopstvena sredstva ⁹ (€ '000)	Ukupno izdate garancije (€ '000)	
AWS	Austrija	1	42.500	374.000	
Bürgschaftsgesellschaft	Austrija	3	13.600	48.900	
SCM / MOB	Belgija	4	16.717	31.378	
Sowalfin	Belgija	1	50.697	78.033	
CMZRB	Češka Republika	1	127.000	363.000	
KredEx	Estonija	1	6.700	21.396	
Finnvera	Finska	1	427.541	851.210	
Socama	Francuska	36	67.000	1.626.000	
Siagi	Francuska	1	59.300	629.000	
Sofaris	Francuska	1	332.886	4.824.109	
Bürgschaftsbanken	Njemačka	24	300.000	5.038.136	
Hitelgarancia	Mađarska	1	90.377	709.969	
AVHGA	Mađarska	1	57.468	271.200	
Fedartfidi	Italija	209	630.700	4.022.000	
Federconfidi	Italija	79	441.041	3.268.102	
Fincredit	Italija	25	178.417	1.809.381	
Federasconfidi	Italija	50	246.394	3.082.459	
Federfidi	Italija	29	172.949	1.586.031	
Fondo Interbancario	Italija	1	358.090	7.843.000	
Invega	Litvanija	1	6.205	12.455	
Rural Guar. Fund	Litvanija	1	13.590	44.369	
SPGM / SCM	Portugal	3	18.715	141.900	
SZRB	Slovačka Republika	1	82.005	62.710	
FGC Rural	Rumunija	1	13.281	37.415	
RLGF SMEs	Rumunija	1	3.235	5.534	
NCGF	Rumunija	1	16.082	6.000	
SGR / CESGAR	Španija	23	376.935	3.307.476	
Teskomb	Turska	943	80.279	660.619	
Kredi Garanti Fonu	Turska	1	5.861	22.084	
UKUPNO			4.062.616	38.968.485	

Izvor: AECM

⁹ Važno: sopstvena sredstva su često dopunjena kontra-garancijama, sa pozitivnim uticajem na obim izdatih kreditnih garancija.